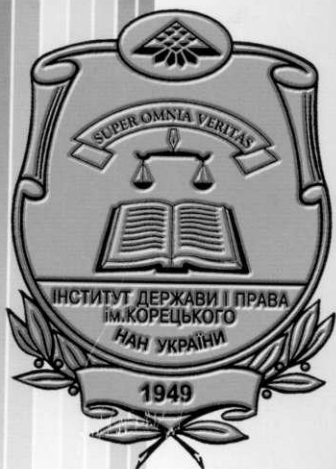

Випуск 23 ЗБІРНИК
НАУКОВИХ
ПРАЦЬ

Держава і право

ЮРИДИЧНІ
І ПОЛІТИЧНІ
НАУКИ

ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВИ
І ПРАВА
імені
В.М.КОРЕЦЬКОГО
НАН УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
імені В.М.КОРЕЦЬКОГО
НАН УКРАЇНИ

Держава і право

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ЮРИДИЧНІ І ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Випуск 23

Київ 2004

*Затверджено до друку
Вченою радою Інституту держави і права
ім. В.М.Корецького НАН України*

Збірник затверджено ВАК України як наукове фахове видання,
в якому можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень

Редакційна колегія

Ю.С. Шемшученко, доктор юридичних наук, академік НАН України (голова редколегії);
І.О. Кресіна, доктор політичних наук (головний редактор); В.Б. Авер'янов, доктор юридичних наук;
8.1. Акуленко, доктор юридичних наук; В.Д.Бабкін, доктор юридичних наук; С.В. Бобровник, кандидат
юридичних наук; В.П. Горбатенко, доктор політичних наук; В.Н. Денисов, доктор юридичних наук;
В.С. Журавський, доктор юридичних наук; Заєць А.П., доктор юридичних наук; АА. Коваленко,
доктор політичних наук; О.М. Костенко, доктор юридичних наук; Н.Р. Малишева, доктор юридичних
наук; В.П. Нагребельний, кандидат юридичних наук; І.Г. Оніщенко, доктор політичних наук;
Н.М. Оніщенко, доктор юридичних наук; М.В. Онішук, кандидат юридичних наук; Н.М. Пархоменко,
кандидат юридичних наук; В.Ф. Погорілко, доктор юридичних наук; В.І. Семчик, доктор юридичних
наук; О.В. Скрипнюк, доктор юридичних наук; І.Б. Усенко, кандидат юридичних наук; Н.М. Хуторян,
доктор юридичних наук; В.В. Цветков, доктор юридичних наук; Я.М. Шевченко, доктор юридичних
наук; Л.Є. Шкіяр, доктор політичних наук.

Д 36   Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки.
Випуск 23. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України,
2004. — 672 с.

У збірнику висвітлюються актуальні питання теорії та історії держави і права,
державного управління, адміністративного, конституційного, міжнародного, цивіль-
ного і підприємницького, аграрного та екологічного права, кримінології, криміналь-
ного і кримінально-процесуального права. Значна увага приділяється проблемам
сучасної політичної науки.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів і студентів, усіх, хто
прає не отримати правові та політичні знання теоретичного і прикладного характеру.

Адреса редакції

01001, Київ, вул. Трьохсвятительська, 4, к. 211
Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України
тел. 229-73-96, факс 228-54-74

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

П.А. РУДИК

ЗАКОНОПРОЕКТИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ», ВНЕСЕНІ ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ

Процес політичної реформи в Україні, на думку багатьох політиків, вчених-юристів і політологів, а також партій і політичних блоків партій сповільнився. Проте він все ж еволюціонує. Проведення реформи політичної системи в Україні — це тривалий процес, а не одноразовий акт. Тому осмислення його багатогранності та складності, критичний аналіз різноманітних підходів і точок зору щодо його здійснення заслуговує на увагу.

Грунтовний аналіз цього процесу вимагає від вчених, незалежно від їх спрямування, всебічного вивчення проведення політичної реформи на різних етапах її здійснення, починаючи від витоків і до її завершення. Отже, закономірними є аналіз президентських законопроектів «Про внесення змін до Конституції України», які, на мою думку, становлять один із етапів на шляху здійснення політичних реформ в Україні.

Президент України як глава держави, наділений правом законодавчої ініціативи, під час відзначення 11-ої річниці незалежності України у зверненні до українського народу (24 серпня 2002 р.) виступив із пропозицією прискорити проведення в Україні реформи політичної системи¹, а на початку березня 2003 р. вніс до парламенту проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» з винесенням його на всенародне обговорення, яке проводилося в березні — травні 2003 р.²

Враховуючи думки і пропозиції, висловлені під час всенародного обговорення та результати соціологічних опитувань, Президент України представив оновлений законопроект «Про внесення змін до Конституції України», який 19 червня 2003 р. був поданий до парламенту. А Верховна Рада України в липні 2003 р. направила його до Конституційного Суду України для встановлення останнім відповідності вимогам Конституції України. У зв'язку з тим, що до Конституційного Суду України в липні 2003 р. був надісланий також і законопроект про внесення змін до Конституції України, розроблений народними депутатами. Президент України вважав за потрібне відкликати свій законопроект із Конституційного Суду України, що й було зроблено головою Верховної Ради України.

Хоча президентські законопроекти відійшли уже в історію, проте пропозиції Президента України про внесення змін до Конституції України, їх всенародне

© РУДИК Петро Андрійович — доктор історичних наук, професору Національного університету харчових технологій

обговорення, творчий процес із складання оновленого законопроекту з урахуванням пропозицій, що надійшли в ході всенародного обговорення законопроекту, і результатів соціологічних опитувань заслуговують всебічного аналізу, критичного осмислення та можливого висловлення своїх міркувань. Аналіз президентських законопроектів має важливе значення, оскільки процес проведення політичної реформи не завершено. Міркування щодо їх положень актуальні й нині.

Потреба проведення реформи політичної системи України виникла ще раніше — у другій половині 1990-х рр. За зміну форми державного правління, а саме — за перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки виступили опозиційні владі політичні сили. Вони вимагали розширення повноважень Верховної Ради України. Окремі аспекти політичної реформи, що стосувалися також законодавчої гілки влади (про дострокове припинення Президентом повноважень Верховної Ради України, зменшення її складу, формування двопалатного парламенту, обмеження депутатської недоторканності), були винесені на всеукраїнський референдум у квітні 2000 р.

Розвиток українського суспільства, процес його демократизації потребують заміни існуючої моделі влади, оскільки нинішня система влади та механізм її функціонування недосконалі. Зокрема, це виявляється в розбалансованості влади, в тому, що гілки влади не несуть відповідальності перед народом. Світовий досвід свідчить, що парламентсько-президентська форма правління є демократичнішою, ніж президентсько-парламентська, адже передбачає призначення і звільнення прем'єр-міністра та уряду парламентом, а не лише президентом.

Отже, сама ідея проведення політичної реформи в Україні на часі. Тому ініціатива Президента України про прискорення підготовки проведення такої реформи, викладена в першому і оновленому президентських законопроектах про внесення змін до Конституції України, заслуговує схвалення. Вона дала поштовх для обговорення змін до Конституції України, з'ясування позицій, намірів різних політичних сил щодо них, роз'яснення змісту цих змін, поглибленого вивчення положень чинної Конституції України і порівняння з положеннями пропонує змін до неї, для розгортання дискусій тощо.

Водночас слід було чітко визначитися зі змістом політичної реформи в Україні, з її метою, адже різні політичні сили і влада в це поняття вкладали і вкладають неоднаковий, нетотожний зміст, про що свідчать парламентські слухання, меморандум опозиції щодо політичної реформи, виступи в пресі, по телебаченню та радіо. Отже, потрібно було провести «круглий стіл» різних політичних сил і Президента України, про що він сам зазначив на засіданні Верховної Ради 15 квітня 2003 р.[^] зробивши мудрий крок до взаємопорозуміння з опозицією. За «круглим столом» варто було чіткіше визначитися щодо понятійного апарату, розуміння політичної реформи, знайти спільний знаменник для всіх учасників «круглого столу» і відповідно до цього, йдучи на компроміс, діяти в напрямі підготовки проведення реформи політичної системи в Україні. І така зустріч відбулася. Вона засвідчила, за словами Президента України, що, коли є добра воля до діалогу, тоді «національний консенсус може стати реальним явищем у нашій політичній практиці»[^].

А реформа має здійснюватися таким чином, щоб усі гілки влади стали сильними і відповідальними перед народом, щоб забезпечувалася стабільність у діяльності державних інститутів, що, в кінцевому підсумку, має позитивно вплинути на економічний і суспільний розвиток країни, підвищення життєвого рівня українського народу.

у мою розумінні, політична реформа в Україні на сучасному етапі має включати комплекс взаємопов'язаних змін до Конституції України, які стосуються не тільки зміни форми державного п'авління, а й механізму формування гілок влади, органів місцевої виконавчої влади, реформування адміністративно-територіального устрою, регіонального і місцевого самоврядування, взаємовідносин органів влади і самоврядування на місцевому рівні.

Проте значна частина матеріалів у пресі та ведучі на телебаченні й по радіо в березні та квітні 2003 р. напрямок дискусій спрямовували лише до перерозподілу повноважень між Президентом України, Верховною Радою України та Урядом України, до створення двопалатного парламенту, надання всеукраїнському референдуму вищої юридичної сили.

Виходячи із вищеозначеного розуміння реформи політичної системи в Україні, Гі слід, на мою думку, проводити у два етапи. На першому етапі варто внести зміни до Конституції України, що чітко викристалізувалися, зокрема — це зміна виборчої системи (змішаної на пропорційну) при виборах до Верховної Ради України, формування сталої парламентської більшості, створення коаліційного уряду, перерозподіл повноважень між Президентом, Верховною Радою та Урядом України, запровадження відповідних механізмів стримування і противаг між гілками влади.

На другому етапі політичної реформи слід розглянути зміни тих положень Конституції України, що стосуються адміністративно-територіального устрою, регіонального та місцевого самоврядування, взаємовідносин органів місцевої виконавчої влади і місцевого самоврядування, двопалатності парламенту тощо.

Безперечно, зміна форми державного правління, а саме — перехід від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки, що передбачалося президентськими законопроектами — першим від 6 березня 2003 р. і оновленим від 19 червня 2003 р. «Про внесення змін до Конституції України»[^] сприятиме демократизації усього суспільного життя, адже підвищиться роль і відповідальність таких колегіальних органів державної влади, як парламент та уряд, за виконання покладених на них конституційних повноважень; політичних партій, обраних до Верховної Ради України, — за діяльність Кабінету Міністрів України, склад якого вони формували; органів регіонального і місцевого самоврядування, територіальних громад — за самостійне вирішення питань місцевого значення.

Доцільною була в законопроектах і пропозиція про вибори до парламенту за пропорційною виборчою системою (ст. 76)[^]. Чому? Уряд України має бути сильним, повинен мати підтримку у парламенті. Проте він матиме Гі в парламенті лише тоді, коли формуватиметься депутатами, які становитимуть сталу парламентську більшість. Такий досвід наявний у деяких країнах Європи. Щодо України, то життя останніх років свідчить, що створити нині постійно діючу парламентську більшість (а не ситуативну) у Верховній Раді України дуже складно. Можливо, запровадження пропорційної виборчої системи сприятиме тому, що найвпливовіші партії чи політичні блоки партій здобудуть серед виборців підтримку і їхні кандидати будуть обрані до парламенту і там становитимуть більшість та зможуть домовитися між собою щодо формування коаліційного уряду, підтримувати його дії і відповідати за його роботу.

У першому законопроекті висловлювалася пропозиція щодо структури парламенту — Верховної Ради України (ст. 75): бути йому двопалатним. Гадаю, що на першому етапі проведення політичної реформи варто парламент залишити однопалатним. Треба чітко визначитися, як слід формувати Палату регіонів. У проекті Закону України від 6 березня 2003 р. зазначено: «До Палати регіонів

обираються по три представники від Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя» (ст. 76). Вважаю доцільним встановити, щоб вони обиралися за мажоритарною системою від одномандатних округів. При цьому для всіх округів встановити приблизно однакову кількість виборців на всій території України. Тоді кількість обраних народних депутатів до Палати регіонів від областей буде різною. Вона залежатиме від кількості виборців в областях, адже, на мою думку, не може бути так, щоб нерівнозначні і за економічним розвитком, і за чисельністю населення регіони представляла однакова кількість (по три) народних депутатів. Гадаю, що виборці Донеччини ніколи не погодяться, щоб їх представляло у парламенті стільки ж народних депутатів, скільки, наприклад, від Севастополя або Чернівецької області.

В оновленому президентському законопроекті про внесення змін до Конституції України (червень 2003 р.) пропозицію першого законопроекту про двопалатний парламент знято. Будучи прихильником двопалатності парламенту. Президент України все ж пішов на компроміс з опозицією. У виступі із щорічним Посланням Президента України до Верховної Ради України він це мотивував так: «Не виключаю можливості переходу до двопалатної системи після проведення у 2006-2010 роках адміністративно-територіальної реформи, що можна було б передбачити Перехідними положеннями Конституції».

Проте постає питання: як забезпечити в одномандатному парламенті інтереси регіонів. На мою думку, можна запровадити вибори в одномандатних округах за пропорційною системою з преференціями. Обирається в одномандатному окрузі представник конкретної партії (блоку), за якого проголосувала найбільша кількість виборців і який представлятиме інтереси певної місцевості і тієї частини населення, яка за нього проголосувала. Якщо в таких великих областях, як, наприклад, східних — Донецька, Дніпропетровська, західних — Львівська, перемогу здобудуть представники від різних партій чи політичних блоків, то вони зможуть, незважаючи на ідеологічні розбіжності, дійти спільної думки щодо захисту інтересів регіону.

У першому законопроекті до ст. 71 Конституції України вносилося доповнення, в якому пропонувалося чергові вибори Президента України і до органів державної влади та органів місцевого самоврядування проводити протягом одного року у три строки (березень, вересень, грудень)[^]. Ця пропозиція під час всенародного обговорення викликала у частини населення і в мене особисто сумніви щодо доцільності проведення виборів у такі терміни. Мої міркування базуються ось на чому.

1. Протягом цілого року країна перебуватиме в стані виборчого процесу.

2. В один рік це буде накладно для державного бюджету. Краще ці кошти витратити на соціальні потреби при такій, як у нас, бідності українського народу.

3. Дуже багато людей буде зайнято у виборчому процесі, коли окремо відбуватимуться вибори Президента України, до Верховної Ради України та органів регіонального і місцевого самоврядування.

В оновленому законопроекті (червень 2003 р.) цього доповнення до ст. 71 уже немає, а перша частина ст. 77 викладена у такій редакції: «Чергові вибори до Верховної Ради України проводяться в рік, протягом якого проводяться чергові вибори Президента, чергові вибори до Верховної Ради Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування»[^]. У новій редакції пропонувалося викласти також ст. 141, щодо термінів виборів до органів регіонального та місцевого самоврядування. Пропонувалося обирати депутатів цих органів строком на п'ять років, а чергові вибори депутатів сільської, селищної, міської, районної, обласної ради, сільського, селищного, міського голови проводити у рік,

протягом якого проводяться чергові вибори президента України, до Верховної Ради України та до Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Пропозиція Президента України про те, щоб Верховна Рада України (ст. 77), Президент України (ст. 103), органи місцевого самоврядування (ст. 141) обиралися на один і той же термін — п'ять років, сприймається більшістю населення позитивно. Тоді вибори можна було б провести в один строк: кінець листопада — початок грудня п'ятого року їх повноважень. Це зекономить людські сили, час, кошти і дасть можливість виборцям в один і той же час глибше осмислити політичну ситуацію в країні та чіткіше зробити свій вибір, а різними політичними силами якоюсь мірою краще орієнтуватися і більше думати про інтереси народу, а не тільки про те, як здобути владу.

У законопроекті від 6 березня 2003 р. Президент України вніс пропозицію щодо надання всеукраїнському референдуму права приймати закони, які мали б вищу-юридичну силу і не потребували б затвердження органами державної влади, посадовими особами (ст. 74). Проте ця пропозиція не дістала достатньої підтримки населення при всенародному обговоренні. Тому в оновленому законопроекті Президент України відмовився від норми прямого прийняття законів всенародним референдумом. Я повністю схвалюю таку дію Президента України. Нині наше населення у своїй більшості не готове до цього, в нього ще недостатня правова культура. Соціологічні опитування, проведені 2001 р. засвідчили, що Конституцію України читала лише четверта частина респондентів. І це Основний Закон держави! А що вже говорити про знання виборцями інших законів України? Закони має приймати Верховна Рада України. Це її основна функція.

Як у першому, так і в оновленому президентському законопроектах пропонувалося запровадження конституційних норм, спрямованих на підвищення відповідальності народних депутатів і дотримання ними етичних норм, трудової дисципліни і, зокрема, про дострокове припинення повноважень народного депутата у разі (ст. 81, п. 5, 6, 7): неусунення ним протягом двадцяти днів обставин, які порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності; виходу (виключення) народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), зі складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій); відсутності його без поважних причин на двадцяти пленарних засіданнях парламенту протягом календарного року. Гадаю, що внесення цих положень до Конституції України сприятиме підвищенню відповідальності народних депутатів України, дисциплінуватиме їх, позитивно впливатиме на їхню роботу.

У першому та в оновленому законопроектах пропонувалося внести доповнення до Конституції України про надання Президенту України додаткових повноважень (ст. 90) щодо дострокового припинення повноважень парламенту у таких випадках.

1. Якщо протягом одного місяця у Верховній Україні Раді не сформовано постійно діючу парламентську більшість.

2. Якщо протягом шістдесяти днів після відставки Кабінету Міністрів України не сформовано персональний склад Кабінету Міністрів України, який призначається Верховною Радою.

3. Якщо до 1 грудня не затверджено Державний бюджет України на наступний календарний рік.

На мою думку, ця пропозиція заслуговує підтримки, адже її реалізація стимулюватиме кожного народного депутата України на плідну діяльність, спонукатиме їх до компромісу між різними політичними силами, представленими у

парламенті, дасть можливість формувати коаліційний уряд, дбати про його діяльність і кон фолювати її, шукати прийнятні варіанту затвердження Державного бюджету України. Правда, щодо запропонованої норми затвердження Держбюджету до 1 грудня, то варто було б, на мою думку, її доповнити положення «за умови вчасного подання урядом до Верховної Ради України соціально спрямованого проекту бюджету».

Важливим принципом Основного Закону України є поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову. У чинній Конституції України перші дві гілки влади наділені правом законодавчої ініціативи, а третя гілка влади — судова — такого права позбавлена. У першому та оновленому президентських законопроектах (ст. 93) пропонується внести доповнення про надання права законодавчої ініціативи у Верховній Раді України і такій важливій гілці влади, як судовій і, зокрема, Верховному Суду України. Ця пропозиція, на мою думку, заслуговує того, щоб вона була врахована парламентом.

В обох законопроектах (першому та оновленому) є низка пропозицій щодо підвищення ролі й відповідальності виконавчої влади, механізму призначення Прем'єр-міністра України і формування Кабінету Міністрів України. Позитивним у законопроектах є те, що в них чіткіше, ніж у чинній Конституції України, визначається статус Кабінету Міністрів України і розширюється його повноваження. До ст. 113 Конституції України вносилося доповнення, де вперше в офіційному документі Кабінет Міністрів визначається як уряд держави. Пропонувалося значно розширити його повноваження щодо призначення на керівні посади. Так, до ст. 116 п. 10 передбачалося доповнення, що Кабінет Міністрів за поданням Прем'єр-міністра призначає керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, припиняє повноваження цих осіб, а за пунктом 11 цієї статті — призначає половину складу Ради Національного банку України.

Виходячи з того, що згідно з пропозиціями президентських законопроектів постійно діюча парламентська більшість мала б пропонувати Президенту України Прем'єр-міністра України і за поданням Президента Верховна Рада України мала б його призначати (ст. 114, абзаци 2, 3), то цілком логічним є положення законопроектів, що Прем'єр-міністр України мав би складати повноваження перед новообраною Верховною Радою України (ст. 115, абзак 1), а не перед новообраним Президентом України, як за нині чинною Конституцією. Ця зміна повністю відповідає принципам парламентаризму.

Проте окремих міркувань потребує пропозиція законопроектів з повноважень Президента України щодо участі у формуванні уряду постійно діючою парламентською більшістю. Звичайно, участь Президента у формуванні коаліційного уряду має бути обов'язковою. Проте згідно із законопроектами відповідальність за формування такого уряду покладається на парламент. Має він відповідати й за роботу коаліційного уряду. Однак парламент відповідно до законопроектів формував не весь склад уряду, а лише його частину. В оновленому законопроекті трьох міністрів — внутрішніх справ, оборони і закордонних справ (а в першому законопроекті — і міністра з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи), голів Державної податкової адміністрації, Державної митної служби, Служби безпеки, Державного комітету у справах охорони Державного кордону України (ст. 106, п. 8, 9; ст. 114, абз. 2, 3, 4) за поданням Прем'єр-міністра України мав би призначати Президент України. Отже, такі основні посади в уряді призначалися б двома керівниками державної влади (справді найвищими посадовими особами країни), а не постійно діючою парламентською більшістю, яка пропонуватиме

Прем'єр-міністра України, і складатиметься із щонайменше 226 народних депутатів. Із цього випливає звуження демократизму. А зміни до Конституції України мають сприяти демократизації взаємовідносин між Президентом України і Верховною Радою України. Звідси, на мою думку, парламент має формувати весь склад уряду, але з обов'язковою участю Президента України. Треба чітко визначити механізм такої участі Президента України: парламент затверджує весь склад уряду за поданням Президента України.

Президент України в законопроектах запропонував низку змін до Конституції України щодо механізму формування складу суддів Конституційного Суду України та суддів загальної юрисдикції. Як на мене, варто схвалити положення, щоб судді судів загальної юрисдикції обиралися терміном на десять років (ст. 126), а не так, як вписано в чинній Конституції України, що «судді обіймають посади безстроково»*. Перехід до безстрокового призначення суддів, вважаю, є передчасним. Як переконує життя, частина суддів таким своїм статусом зловживає. Зокрема, за чотири роки (1998—2001 рр.) у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності за одержання хабарів було звільнено 40 суддів. Водночас у змінах до Конституції України слід чітко вписати механізм виборів суддів. Гадаю, що доцільно було б суддів загальної юрисдикції обирати всенародно, а не Верховною Радою України, тоді, можливо, підвищилася б їх відповідальність перед виборцями, вони стали б незалежнішими від органів державної влади і впливу різних політичних сил.

Щодо продовження строку перебування на посадах членів Верховного Суду України, суддів Конституційного Суду України з 65 років до 75 років, то вважаю його недоцільним. Як виняток можна встановити для них строк — 70 років. Треба дотримуватися принципів наступності та поновлення складу Верховного Суду і Конституційного Суду України за рахунок молодших за віком суддів,

В обох законопроектах вносилися пропозиції щодо формування складу Конституційного Суду України, строків перебування на посаді його суддів та терміну обрання Голови Конституційного Суду України (ст. 148), які, на мою думку, викликають сумніви. У президентських законопроектах пропонувалося, щоб судді Конституційного Суду України призначалися Президентом України і Верховною Радою України по дев'ять осіб. За чинною Конституцією України судді Конституційного Суду України призначаються по шість осіб Президентом України, Верховною Радою України і з'їздом суддів України. Законопроекти передбачали, щоб судді Конституційного Суду України призначалися терміном на дев'ять років, але не більше двох строків підряд. А за чинною Конституцією України — на дев'ять років без права бути призначеним на повторний строк. За законопроектами строк обрання Голови Конституційного Суду не визначено. Чинна Конституція України передбачає лише один трирічний строк. Отже, підхід до формування складу Конституційного Суду України, визначення строків перебування на посадах суддів і голови Конституційного Суду України у чинній Конституції України демократичніший, ніж той, що пропонувався законопроектами.

У цілому положення президентських законопроектів про внесення змін до Конституції України заслуговують на увагу, оскільки проведення політичної реформи в Україні вимагає врахування різних точок зору, зокрема і президентської, яка уточняється, а подеколи і змінюється відповідно до політичної ситуації в країні. Викладені у президентських законопроектах пропозиції щодо внесення змін до Конституції України, їх подання до парламенту та всенародне обговорення, безсумнівно, активізували політичну думку в Україні, спонукали різні політичні сили зваженіше підходити до внесення своїх пропозицій щодо

ЗМІН до Основного Закону України, ґрунтовніше їх обмірковувати. Президентські законопроекти відіграли важливу роль у підготовці проведення політичної реформи в Україні і становлять один із її етапів.

1. Звернення Президента України Л.Д. Кучми до українського народу з нагоди 11-ої річниці Незалежності України // Урядовий кур'єр. — 2002. — 28 серп. — С. 2. 2. Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України»: На всенародне обговорення. — К., 2003. — 80 с. 3. Стратегія політичної реформи: Виступ Президента України Л. Кучми у Верховній Раді України у зв'язку із щорічним Посланням Президента України до Верховної Ради України 15 квітня 2003 року // Урядовий кур'єр. — 2003. — 16 квіт. — С. 2. 4. Телевізійне звернення Президента України Леоніда Кучми з нагоди підписання Указу про винесення на всенародне обговорення проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» // Урядовий кур'єр. — 2003. — 7 берез. — С. 1 — 2; Телезвернення Президента України Леоніда Кучми з зв'язку у поданням главою держави у парламент проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» 19 червня 20 О 3 року // Урядовий кур'єр. — 2003. — 21 черв. — С. 1.5. Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 19 червня 2003 року // Урядовий кур'єр. — 2003. — 21 черв. — С. 3 — 4. 6. Там само. — С. 3. 7. Стратегія політичної реформи: Виступ Президента України Л. Кучми у Верховній Раді України у зв'язку із щорічним Посланням Президента України до Верховної Ради України 15 квітня 2003 року // Урядовий кур'єр. — 2003. — 16 квіт. — С. 2. 8. Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України»: Навсенародне обговорення. — К., 2003. — 80 с. 9. Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 19 червня 2003 року // Урядовий кур'єр. — 2003. — 21 черв. — С. 3 — 4. 10. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. — К., 1997. — С. 41. 11. Там само. — С. 59.